

CSANÁDI MÁRIA–HAIRONG LAI–GYURIS FERENC

A világválság és hatása a rendszer átalakulására Kínában

„Ami a miénk volt a múltban, nem biztos, hogy ma is az;
ami jelenleg a miénk, nem biztos, hogy örökre az marad.”

Hu Csin-tao beszéde, 2008. december 18.

A tanulmány a világgazdaság dinamikájának a kínai pártállami rendszer átalakulására gyakorolt hatását elemzi. Felhívja a figyelmet arra, hogy hasonlóan ahhoz, ahogyan a globális növekedés közvetve gazdasági átalakuláshoz vezetett, a globális visszaesés politikai változásokkal járhat. A tanulmány a korábban kidolgozott interaktív pártállami modellre építi a rendszer átalakulásának és az átalakulás dinamikájának fogalmait. Statisztikai adatokkal vizsgálja az átalakulás dinamikájának időbeli, térbeli és a különböző aggregációs szinteken jelentkező egyenlőtlenségeit. Kimutatja bizonyos dinamikatípusok túlsúlyát a vizsgált időszakban, illetve a jellegzetes típusok közötti dominanciaváltást. E váltások érzékenyeknek bizonyultak egyes gazdasági mutatók változásaira. A tanulmány a világválság hatását figyelembe véve, egy újabb típusú transzformációs dinamika túlsúlyba kerülését vetíti előre, felvázolja az új domináns típus lehetséges hatásait a politikai átalakulás előfeltételeire.*

Journal of Economic Literature (JEL) kód: P26 P20.

A Mao Ce-tung utáni korszak harminc éve alatt Kínában jelentős gazdasági és intézményi reformokat vezettek be. Lehetővé tették azt is, hogy az ország integrálódjon a világgazdaságba. Az integráció elmélyülése a globális növekedés közegében zajlott. Ez a tendencia csak 2008 végén fordult át globális recesszióba. Azt vizsgáljuk, hogy a globális dinamika és annak változása milyen mértékben hat a kínai rendszer további átalakulására. Hipotézisünk szerint a globális növekedés Kínában közvetlenül táplálta a gazdasági növekedést, közvetve pedig hozzájárult a gazdasági alszféra átalakulásához. Ugyanakkor a globális recesszió közvetlenül lassítja a bel-földi gazdasági növekedést, ami egyszerre vezethet el az állami beavatkozás szelektív bővüléséhez a gazdaságélénkítő csomagokon keresztül, valamint a gazdasági átalakulás lassulásához. A növekedés lassulása egyidejűleg érintheti a politikai átalakulást. Célunk, hogy kimutassuk a globális dinamika közvetlen és közvetett hatásait, illetve ezek területi eltéréseit Kínában.

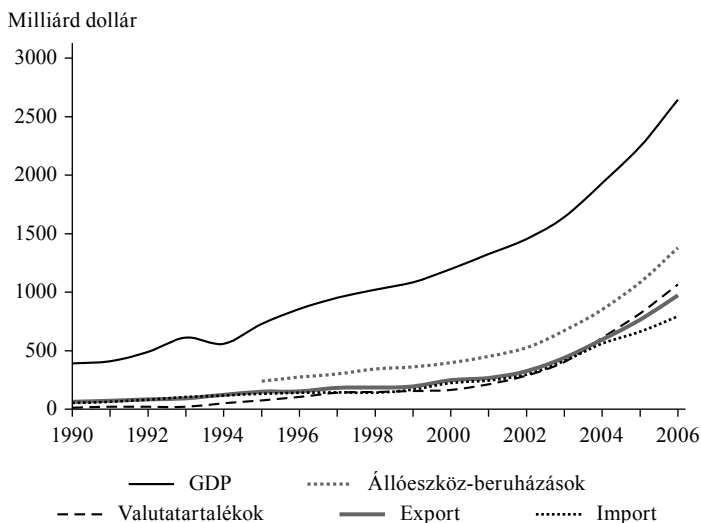
* E tanulmányt azok a kérdések inspirálták, melyeket *Kun Csin-lin* vetett fel 2008 nyarán Szingapúrban, és a gazdasági rendszerek összehasonlításával foglalkozó szeminárium résztvevői 2008 szeptemberében Kiotóban, kiváltképp *Hiroshi Tanaka, Takumi Horibayashi, Satoshi Mizobata*. Köszönettel tartozunk a gondolatébresztő beszélgetésekért az Oxfordban tartott Contemporary China Seminar Series résztvevőinek, amelyet a China Center és St. Antony Centre for Asian Studies szervezett 2009 márciusában. A kutatást az OTKA 67981. programja támogatta.

A világgazdasági növekedés társadalmi és gazdasági következményei Kínában

A reformok és a világgazdaságba történő integrálódás az elmúlt három évtizedben – kisebb megszakításokkal – vágtató gazdasági növekedéshez vezetett Kínában. Az 1. ábra ezt a növekedést tükrözi a GDP, az export, az import, az állóeszköz-beruházások és a valutatartalékok tekintetében. Ugyanezt a tendenciát tükrözik a ténylegesen felhasznált közvetlen külföldi tőkebefektetések (2. ábra).

1. ábra

A fejlődés és a fokozódó világgazdasági beágyazódás jelei a globális növekedés időszakában Kínában, 1990–2006

Forrás: az adatok a University of Michigan China Data Center adatbázisából származnak.

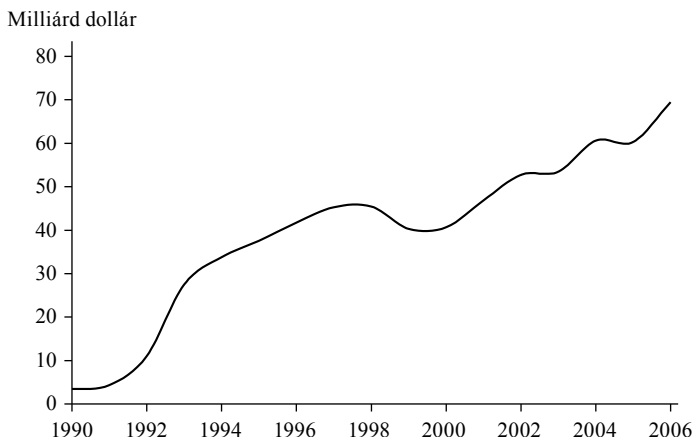
A külföldi tőke folyamatosan növekvő beáramlása következtében a keleti régiók fejlődése a kilencvenes évek elejétől megugrott. A fejlődés nem maradt területileg elszigetelt: nagyot lendített a teljes belföldi termelésen, és fokozatosan áterjed a szomszédos tartományokra is (Gyuris [2008]). A gazdasági növekedést az infrastruktúrafejlődés és az urbanizáció rendkívüli üteme kísérte. Az export, az ipar és a szolgáltatások növekedése mintegy 130 millió belső migránsnak adott új munkalehetőséget. A beruházási hangulat optimista volt, a termelés folyamatosan növekedett, ami magas fogyasztói és üzleti bizalmat tartott fenn (Angresano [2008]).

A javulás a társadalmi mutatókban is tükröződik. A teljes népesség életszínvonala hatalmas mértékben nőtt. A falusi reformok és az ipari fejlődés következtében több mint 250 millió ember emelkedett ki a mélyszegénységből (Angresano [2005]). A felnőtt népesség belül az analfabetizmus aránya a 15 éven felüli népesség körében 1964-ben még 56,6 százalék volt, 1982-ben 31,5, 2007-ben pedig 8,4 százalék lett (China Statistical Yearbook [2008] 3–5. és 3–13. táblázat). A születéskor várható átlagos élettartam 1982-ben 67,8 év volt, 2006-ra viszont már 72,5 évre emelkedett.¹ A Human Development Index (HDI) nő-

¹ China Statistical Yearbook [2008] 3–5. táblázat és www.exxon.com/China/e_ec.html, 2008.

2. ábra

A ténylegesen megvalósított működőtöke-beruházások összege Kínában, 1990–2006

Forrás: az adatok Kína 2007. évi statisztikai évkönyvének 14–18. táblázatából származnak.

vekedése nemzetközi összevetésben is kiemelkedő volt az elmúlt harminc év során: 1980-ban 0,559 volt, 2006-ben 0,777.²

A gyors növekedéssel azonban komoly társadalmi egyenlőtlenségek³ is keletkeztek, amelyek az idők során csak fokozódtak. A társadalom jövedelmi deciliseinek átlaga alapján számított Gini-koefficiens például majdnem megkétszereződött 1981 óta, értéke ma a világon a legmagasabbak közé tartozik (47,4). A falusi és városi körzetek közti jövedelmi arány szintén nőtt: az 1990-es évek végi 1:2,6-ról a 2007-es 1:3,3-ra (*China's Exports...* [2009]). Szélesedett a szakadék az elvándorló és a helyben maradó parasztok, a migránsok és a városi lakosok, valamint a nők és a férfiak jövedelme között (*Sicular és szerzőtársai* [2007], *Khan* [2004]).

A társadalmi egyenlőtlenségek nemcsak időben, de térben is növekedtek. A világon az egyik legnagyobb regionális jövedelmi egyenlőtlenség Kínában tapasztalható. Az egyes tartományok HDI-mutatóinak térbeli megoszlása szélsőséges eltéréseket jelez. Ha a világ 179 országa közötti 2006. évi HDI-rangsort vesszük, a tartományok indexei a 28. és 130. hely között szóródtak.⁴ Az egy főre jutó GDP tartományi mutatói között tízszeres volt az eltérés 2006-ban.⁵ Az egy főre jutó GDP országos átlagához viszonyítva a három földrajzi régió (keleti, középső és nyugati) közötti szakadék 1978 és 2006 között tovább nőtt. 1978-ban a nyugati és a középső régiók mutatói közel egyformán az átlag 80 százaléka körül mozogtak, ám több mint 45 százalékponttal voltak alacsonyabbak a part menti térség értékénél (a kínai átlag 124,2 százaléka). 2006-ra az átlaghoz képest az eltérések jóval látványosabbak lettek. Nőtt a különbség a nyugati és középső területek között is, valamint mindkét terület egyre jobban lemaradt a keleti tartományokhoz képest. Az egy főre jutó

² Human Development Report, China; http://hdrstats.undp.org/en/countries/data_sheets/cty_ds_CHN.html.

³ A városi és falusi átlagjövedelmek közötti különbség 3,3-szoros volt 2007-ben a városiak javára. A különbség 1978 óta 2007-ben volt legnagyobb. További szakadékok is nyíltak a társadalom más dimenzióiban: 2004-ben a legalacsonyabb jövedelmű 10 százalék részesedése a fogyasztásban 1,6 százalék volt, miközben a legmagasabb jövedelmű 10 százaléké 35 százalék volt (www.exxon.com/China/e_ec.html, 2008).

⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_Human_Development_Index#Complete_list_of_countries UNDP Human Development Report China 2007/08 and UNDP Human Development Report 2008. 2007. évi adatok: www.exxon.com/China/e_ec.html.

⁵ Ezek az adatok a legutolsó jelentésekben találhatók. UNDP Human Development Report China, 2007/08 140. o.

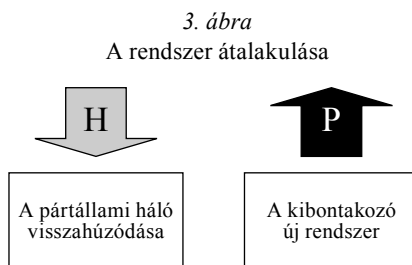
GDP alapján a nyugati térség az országos átlag 57 százalékán, a középső régió a 75 százalékán, míg a keletieké a 142,7 százalékán állt.⁶

A kiegyensúlyozatlan gazdasági fejlődés a part menti és a nyugati, illetve a középső régiók között térben kiegyensúlyozatlan belső migrációhoz és helyi társadalmi feszültségekhez vezetett (*Demurger és szerzőtársai* [2006]). A területi egyenlőtlenségek azonban nem okoztak nyílt társadalmi feszültségeket a térségek között. Noha a tömegmegmozdulások egyre gyakoribbá váltak, és egyre nagyobb létszámot mozgósítottak, egymástól elszigeteltek maradtak (*Cai* [2007], [2008]). A megmozdulások ugyanis zömében a helyi vezetéssel szemben alakultak ki, a korrupció, a rendőri túlkapások, valamint a helyi hatóságok járadékvádász tevékenysége nyomán, a kikényszerített földátruházások és a földhasználati jog kisajátításainak hatására. Szepepe volt még a konfliktusokban az állami és szövetkezeti jellegű vállalatok bezárása, privatizációja vagy karcsúsítása miatt zajló tömeges elbocsátásoknak is (*Zhang* [2005]).

Gazdasági növekedés, változó transzformációs dinamika és a gazdasági átalakulás

Kína gyors gazdasági növekedését a reformokon túl fokozódó világgazdasági beágyazódása is elősegítette. Ezt a folyamatot a gazdasági és intézményi szerkezetben bekövetkező változások kísérték. Az intézményi és szerkezeti változások hozzájárultak a gazdasági rendszer átalakulásához: a pártállami háló fokozatos visszavonulásához és a piaci viszonyok megjelenéséhez.

Ennek a kettős folyamatnak az elméleti hátterét az *interaktív pártállami modellre* (*Csanádi* [2006]) építve definiáljuk. A modellt a pártállami rendszert és működését egy, a rendszer alszféráit politikailag monopolizáló háló segítségével írja le. E háló a döntési folyamat során alakul ki a párt, az állam, valamint a gazdaság és más döntéshozói közötti függőségi és érdekérvényesítési viszonyoknak megfelelően. A modell a rendszerátalakulást a pártállami háló visszahúzódsaként írja le a különböző alszférákból, amelyet a hálón kívüli szféra kibontakozásának folyamata kísér (3. ábra).

H = pártállami háló P = piaci (verseny)szféra.

A modell szerint a visszahúzóds és a kibontakozás vagy a gazdasági, vagy a politikai alszférában kezdődik, vagy a két alszférában egyidejűleg történik. A sorrend a hálón belüli hatalmi megosztás függvénye. Az eltérő sorrend, illetve egyidejűség meghatározza az eltérő gazdasági feltételeket, amelyek között a gazdasági vagy politikai átalakulás végbe megy, illetve az eltérő politikai feltételeket is, amelyek között a gazdasági vagy a politikai átalakulás zajlik (*Csanádi* [2006]).

⁶ A Michigan University China Data Center adatai alapján számított mutatók.

Kína esetében először a gazdasági alszférában történik az átalakulás (visszahúzóadás és kibontakozás), mégpedig autoriter politikai rendszerben és makrogazdasági növekedés mellett.⁷ A háló visszahúzóadása részben a gazdasági alszférában a támogató-sok feletti döntések decentralizációját és az irányítás racionalizálását jelentette, ami a kötelező tervezés, egyéb elosztó funkciók és intézményi háttér megszüntetésével járt. Magában foglalta továbbá az állami és a szövetkezeti vállalatok bezárását vagy privatizálását, ami a háló elvágását jelenti, valamint az állami vagyon „lecsupaszítását”, ami a háló kiürítéseként értelmezhető. Ez utóbbi a versenyképes tőke, termékek, szervezetek és munkaerő átszivattyúzását jelentette a pártállami hálóból a versenyszférába.

A versenyszféra is többféle módon terjeszkedett. Egyre decentralizáltabbá váltak a termelési tényezőkkel kapcsolatos döntések, s ez a körülmény a gazdasági egységek számára nagyobb mozgásteret biztosított. A versenyszféra fejlődését Kínában a kettős árendrendszer is táplálta.⁸ Hasonló hatással voltak a külföldi tőkével létrejött vegyes vállalatok, a zöldmezős külföldi és hazai magánvállalkozások, a privatizált cégek számának és tevékenységének bővülése, a pártállami szférából „átmentett” értékek halmozódása, valamint a fejlődő piacbrát intézményi háttér.

Leegyszerűsítés nélkül lehetetlen ezt a kettős folyamatot, kiváltképpen a visszahúzó hálót számszerűsíteni. Nem is számszerűsíthető mindegyik felsorolt tényező. Ami pedig elvileg számszerűsíthető – például a privatizációs ügyletek és a vállalatfelszámolások –, azt Kínában politikai okok miatt nem tartják nyilván. Hogy valamennyire számszerűsíteni tudjuk az említett kettős folyamatot, a gazdasági egységeket két csoportra osztottuk: azokra, amelyek tevékenysége inkább a versenyszférától függ, és azokra, amelyek tevékenysége inkább a pártállami szférában zajlik.⁹

Piaci vagy versenyszféra = külföldi tőkerészű vállalatok + belföldi magánvállalatok + egyéb magánvállalatok.

Pártállami szféra vagy pártállami háló = állami vállalatok + szövetkezeti jellegű vállalatok + egyéb vállalatok a hálón belül.

Az egyszerűsített átalakulási folyamat dinamikáját a bruttó kibocsátás értékével (*gross output value*) mértük, amely egyedül állt rendelkezésre országos, tartományi és megyei szinten is.¹⁰ A 4. ábra a gazdasági átalakulás egyszerűsített mutatójának alakulását mutatja a bruttó kibocsátás alapján.

A 4. ábrán láthatjuk, hogy a versenyszféra kibontakozásának üteme időben változik: 2002-től kezdődően vesz lendületet, megerősítve megelőző trendjét. Eközben a pártállami háléhoz sorolt gazdasági egységek kibocsátásának trendje az addigi csökkenést követően ugyancsak 2002-től kezd növekedni.¹¹

⁷ Ezzel szemben például Magyarországon először történt meg a politikai szféra átalakulása, válságos gazdasági körülmények között. A gazdasági átalakulás viszont, amely sorrendben a második volt, már demokratikus politikai viszonyok közepette ment végbe.

⁸ A kettős árazás (*dual track pricing*) azt jelenti, hogy az állami vállalatok a tervben előírt termékmennyiség fölötti termelést piaci áron adhatják el.

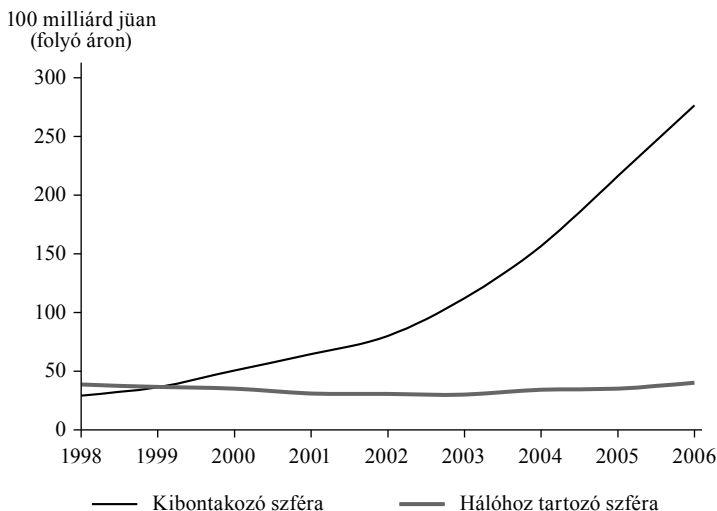
⁹ Ez a csoport magában foglalja azokat a kollektív egységeket, amelyek hasonlóképpen függenek a párt és az állami vezetéstől, mint a kizárólagosan vagy többségében állami tulajdonú gazdasági egységek. Ez a csoportosítás tehát nem vág egybe a tulajdonjogok szerinti osztályozással. A vállalatok e két csoportra történő felosztása feltehetően elnagyolt, és hibákat is tartalmazhat a vállalat típusok sokfélesége, valamint bizonytalan statisztikai besorolása miatt. A vegyes vállalatokat magáncégekként, a részvénytársaságokat a háléhoz tartozókként vettük figyelembe. Mindazonáltal az esetleg rosszul besorolt egységek, noha torzíthatnak, sem számuk, sem termelésük volumene nem olyan jelentős, hogy érdemben változtatna az eredményeken.

¹⁰ Terjedelmi okok miatt a tartományi szintű elemzés nem került be a cikkbe.

¹¹ A mi értelmezésünk szerint ez Kína Világkereskedelmi Szervezethez (WTO) történő 2001. évi csatlakozása révén megvalósuló mélyebb világgazdasági integrációjának és a rá következő törvényi szabályozásnak a kezdeti hatása. A csatlakozás a háléhoz tartozó gazdasági egységek mozgásterét is növelte.

4. ábra

A versenyszférához és a pártállami hálózhoz tartozó gazdasági egységek bruttó kibocsátása

Forrás: az adatok a University of Michigan China Data Center adatbázisából származnak.

Az átalakulás általunk definiált elméleti fogalmára alapozott új elemzési megközelítésünk a *transzformációs dinamika* fogalmára épít. Ez azt teszi lehetővé, hogy a háló és a versenyszféra változásának irányát és sebességét egymáshoz viszonyítva mérjük, és ennek változatait tipizáljuk. Ennek alapján elemeztük statisztikailag a kínai pártállam gazdasági alszférájának átalakulási dinamikáját. Vizsgáltuk a transzformációs dinamika különböző típusait, s ezek egyenlenségeit térben és időben. A felmérés az 1999–2004 közötti időszakra terjed ki, olyan periódust ölel fel, amelyben a világgazdasági növekedést makrogazdasági növekedés kísérte Kínában. A két szférához tartozó gazdasági egységek bruttó kibocsátásának növekedése, stagnálása és csökkenése alapján a transzformációs dinamika egyes típusait az 1. táblázatban foglaltuk össze. Az egyes típusok a pártállami háló és a kibontakozó piaci szféra egyidejű változásainak iránya alapján különülnek el.

1. táblázat

A transzformációs dinamika különböző típusai

Kibontakozó piaci szféra (<i>P</i>)	Pártállami háló (<i>H</i>)		
	növekedés	stagnálás	csökkenés
Növekedés	növekedés–növekedés	növekedés–stagnálás	növekedés–csökkenés
Stagnálás	stagnálás–növekedés	stagnálás–stagnálás	stagnálás–csökkenés
Csökkenés	csökkenés–növekedés	csökkenés–stagnálás	csökkenés–csökkenés

Megjegyzés: az intervallum változásai: növekedés: +10 százalék vagy fölötte; stagnálás: –9,9 százalék és +9,9 százalék között; csökkenés: –10 százalék vagy alatta (a változási intervallumok csak látszólag nagyok, mivel nem egy, hanem öt évre vonatkoznak).

Az adatok és a fenti osztályozás alapján a transzformációs dinamika 13 típusát különítettük el, melyek – függetlenül a kibocsátás volumenétől – a változás sebességének és irányának eltérő kombinációját tartalmazzák: 1. amikor mindkét szféra nő – egyenlő sebességgel; 2–3.

egyik gyorsabban nő a másiknál (P gyorsabb H -nál, vagy fordítva); 4. amikor mindkét szféra csökken egyenlő sebességgel; 5–6. vagy egyik lassabban csökken a másiknál (P lassúbb H -nál vagy fordítva); 7–8. amikor csak az egyik szféra nő, miközben a másik csökken (P nő, H csökken, vagy fordítva); 9–10. amikor az egyik stagnál, és a másik nő (P nő, H stagnál, vagy fordítva); 11–12. vagy az egyik stagnál, és a másik csökken (P csökken, H stagnál vagy fordítva); 13. amikor mindkettő stagnál. A gyakorlatban ezekből a lehetőségekből kilenc fordul elő.

Ebben a megközelítésben és osztályozást használva országos szinten az adott időszakban két típus volt jellemző: 2002-ig a versenyszféra kibocsátása nőtt, s eközben a pártállami hálóé csökkent, ami a pártállami *háló abszolút visszahúzódását* jelzi. 2002 után a háló *relatív visszahúzódása* tapasztalható: mindkét szféra kibocsátása nőtt, de a versenyszféraé nagyobb ütemben.¹²

A 2. táblázat az országoshoz képest két adminisztratív szinttel lejjebb, a prefektúrák esetében érzékelteti az egyes dinamikatípusokat. A táblázatból látható, hogy itt is a háló abszolút visszahúzódását jelző típus a domináns. Ezt a típust hasonlóan az országos adatokhoz gyakoriságban a háló relatív visszaszorulása követi.

2. táblázat

A transzformációs dinamika típusainak eloszlása a prefektúrák szintjén 1999 és 2004 között

Kibontakozó piaci szféra	Pártállami háló			
	növekedés	stagnálás	csökkenés	összesen
Növekedés	28,7	9,7	47,3	85,7
Stagnálás	0,4	0,0	2,2	2,6
Csökkenés	6,5	0,4	5,0	11,9
Összesen	35,6	10,1	54,5	100,0

Megjegyzés: vastagon szedve a relatív visszahúzódás, vastag, dőlt számmal pedig az abszolút visszahúzódás szerepel.

Forrás: az adatok a University of Michigan China Data Center adatbázisából származnak.

Az 5. ábra, amely a különböző dinamikatípusok térbeli eloszlását ábrázolja a prefektúrák szempontjából, differenciált képet tár elénk. Kevés tartomány homogén: egyes tartományokon belül a prefektúrák sokféle típusú transzformációs dinamikát jelenítenek meg, másutt az azonos típusba tartozó prefektúrák tartományi határokon átnyúló csoportokat képeznek. Szórványosan találhatunk olyan prefektúrákat, amelyek szomszédjaikéval ellentétes dinamikatípust mutatnak, valamint olyan elszigetelt prefektúrákat is, amelyeket más dinamikájú prefektúrák homogén csoportja vesz körül.¹³ Azt is észrevehetjük, hogy a part menti sáv prefektúráinak transzformációs dinamikája nem homogén, ellentétben a fejlettségi mutatók által nyújtott szokásos képpel. Ezt a vizuális benyomást η^2 és szignifikanciaszámítások¹⁴ is alátámasztják. *Nincs tehát összefüggés* a transzformációs dinamika típusa és a gazdasági fejlettség szintjét tükröző mutatók között (Csanádi [2009]).

¹² Az irány mellett a sebességet úgy mértük, hogy egymáshoz viszonyítottuk a növekedés ütemének nagyságát a két szférában.

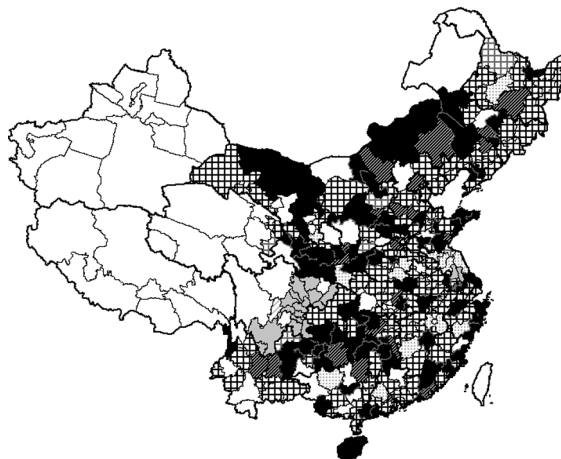
¹³ E térbeli sajátosságok okait és következményeit a rendelkezésre álló adatokból nem tudjuk felmérni. Ezt a kutatás következő fázisában tervezzük.

¹⁴ Jelen esetben az η^2 -számítás és a szignifikanciaszámítások vizsgálati tárgya az volt, hogy a transzformációs dinamika egyes típusaihoz tartozó megfigyelési egységek mennyiben bizonyulnak hasonlóknak a „szokványos” gazdasági fejlettségi mutatók értéke alapján. Az eredmények szerint az azonos dinamikatípusúhoz tartozó prefektúrák rendkívül eltértek a „szokványos” fejlettségi mutatók tekintetében, míg a hasonló gazdasági fejlettségű területegységek számos eltérő dinamikatípus között oszlanak meg. A számításokat a szerzők kérésre rendelkezésre bocsátják.

5. ábra

A transzformációs dinamika típusainak prefektúraszintű eloszlása 1999 és 2004 között (abszolút értékben, a bruttó kibocsátás értéke alapján; $N=346$)

	<i>P</i>	<i>H</i>	<i>N</i>
□	nincs adat		67
■	növekedés	növekedés	80
▨	növekedés	stagnálás	27
⊞	növekedés	csökkenés	132
■	stagnálás	növekedés	1
▨	stagnálás	csökkenés	6
▨	csökkenés	növekedés	18
▨	csökkenés	stagnálás	1
▨	csökkenés	csökkenés	14

Megjegyzés: számos esetben előfordult, hogy egyes nyugati térségekre nem voltak a vizsgált időszakban összehasonlítható adatok. Így ezek a területek, ahol egyébként jóval kevesebb (és kisebb népesség-számmal, szerényebb gazdasági teljesítménnyel rendelkező) prefektúra található, fehéren maradtak.

Vajon időben és térben mennyire állandók ezek a jellegzetességek? Ha a vizsgált 1999–2004 közötti időszakot az országos adatoknál észlelt időbeli változások szerint a prefektúrák esetében is kettébontjuk, mégpedig 2002-ben, az országos adatok alapján szemmel is látható váltás évében, az országoshoz hasonló eredményre jutunk. A két időszakot tekintve a hangsúly a pártállami háló abszolút visszahúzódsáról annak a relatív visszahúzódsára helyeződik át. Ezt a dinamikaváltást tükrözi statisztikailag a 3. táblázat, illetve földrajzi megoszlásban a 6. ábra.

3. táblázat

A domináns dinamikatípus változása a prefektúrák szintjén 1999 és 2004 között

Kibontakozó piaci szféra	Pártállami háló							
	1999–2002				2002–2004			
	növekedés	stagnálás	csökkenés	összesen	növekedés	stagnálás	csökkenés	összesen
Növekedés	20,7	17,6	51,6	89,9	41,5	19,0	23,7	84,2
Stagnálás	0,0	0,0	0,8	0,8	0,0	0,0	0,3	0,3
Csökkenés	0,4	0,4	8,6	9,4	9,5	0,6	5,4	15,5
Összesen	21,1	18,0	61,0	100,0	51,0	19,6	29,4	100,0

Megjegyzés: vastagon szedve a relatív visszahúzódság, vastag, dőlt számmal pedig az abszolút visszahúzódság szerepel.

Forrás: az adatok a University of Michigan China Data Center adatbázisából származnak.

A 6. ábrán nemcsak a két jellegzetes dinamika közötti váltás érzékelhető. Van néhány tartomány [Csiangszu (Jiangsu), Kujcsou (Guizhou) és Csungking (Chongqing), illetve részben Szecsuan (Sichuan)], ahol prefektúraszinten egy másik típusú dinamika koncentrált megjelenése tapasztalható. (A tartományi térképet lásd a *Függelékben*.) E tartomá-

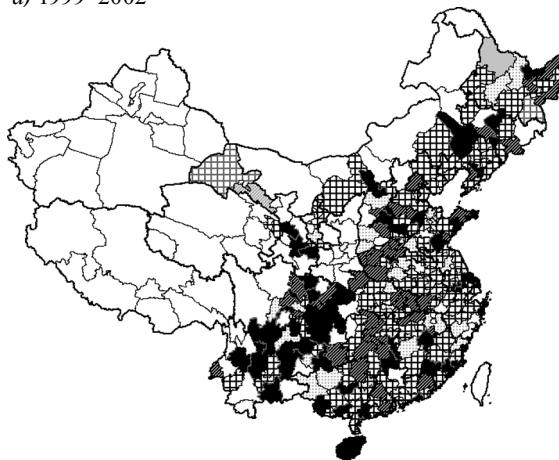

6. ábra

A transzformációs dinamika különböző típusai, valamint térbeli eloszlásuk
(abszolút értékben, a bruttó kibocsátás értéke alapján; $N=346$)

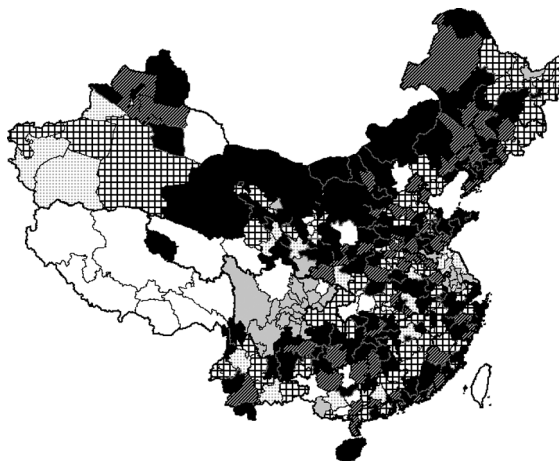
a) 1999–2002

	<i>P</i>	<i>H</i>	<i>N</i>
□	nincs adat		90
■	növekedés	növekedés	53
▨	növekedés	stagnálás	45
▩	növekedés	csökkenés	132
▧	stagnálás	csökkenés	2
▦	csökkenés	növekedés	1
▥	csökkenés	stagnálás	1
▤	csökkenés	csökkenés	22

b) 2002–2004

	<i>P</i>	<i>H</i>	<i>N</i>
□	nincs adat		30
■	növekedés	növekedés	131
▨	növekedés	stagnálás	60
▩	növekedés	csökkenés	75
▧	stagnálás	csökkenés	1
▦	csökkenés	növekedés	30
▥	csökkenés	stagnálás	2
▤	csökkenés	csökkenés	17

Forrás: az adatok a University of Michigan China Data Center adatbázisából származnak.

nyokon belül az első időszakban a prefektúrákra általában jellemző két típus – a háló relatív és abszolút visszahúzódsága – dominál. A második időszakra viszont ezek a típusok a versenyszféra abszolút visszahúzódsába váltottak át. Ezeken a területeken tehát lelassult a gazdasági átalakulás, hiszen ez a típus a háló kibocsátásának növekedését és a versenyszféra kibocsátásának csökkenését mutatja. A lassulás ennyire lokalizálható okait csak mélyebb, eseti vizsgálódás tárhatja fel.

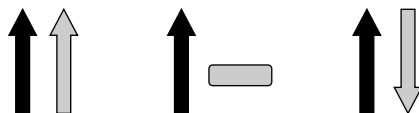
Összefoglalva az elmondottakat: a prefektúrák szintjén a dinamikatípusok térbeli eloszlása nem követi a gazdasági mutatók hagyományos térbeli eloszlását a keleti, középső és nyugati régiók szerint. A transzformációs dinamika különböző típusai nem mutattak

kapcsolatot egyetlen, a felhasznált adatbázisban szereplő gazdasági fejlettségi mutatóval sem. Az uralkodó transzformációs dinamikát a vizsgált időszak egészében az aggregáció különböző szintjein a „háló abszolút visszahúzódása” jellemezte. Ez a statisztikai sajátosság megfelel a rendszerátalakulás elméleti fogalmának: a pártállami háló visszahúzódik a gazdasági alrendszerből, miközben a hálón kívüli (verseny)szféra kibontakozik. A vizsgált időszakot felbontva, 2002 körül változás történt. Az addig domináns típus helyett egy másik dinamika vált jellemzővé: a pártállami háló abszolút visszahúzódását a pártállami háló relatív visszahúzódása váltotta fel. 2002 után mind a pártállami háléhoz, mind a versenyszférához tartozó gazdasági egységek kibocsátásában növekedés tapasztalható, de ez utóbbiak növekedése gyorsabb volt. Mindazonáltal a domináns típus váltása ellenére mind országos, mind prefektúraszinten jellemzően a versenyszféra növekedése tapasztalható. A gazdasági rendszerben tehát átalakulás megy végbe, miközben a pártállami háló egyaránt növekedhet, csökkenhet, vagy stagnálhat (7. ábra).

A gazdasági szféra átalakulása eddig Kína makrogazdasági növekedése mellett zajlott. A világgazdasági recesszió azonban „átírja” az eddigi összefüggést. 2008 utolsó negyedétől a nemzetgazdaság 1. és 2. ábrán megjelölt mutatóinak (GDP, export, beruházások, import, valutataralékok és külföldi tőkebefektetések) növekedési üteme lassulni kezdett, vagy stagnált, sőt csökkenésbe ment át. A változás nyomán újfajta, térben eltérő gazdasági és társadalmi feszültségek keletkeztek. A válság okozta feszültségek keverednek a megelőző növekedési periódus során kialakultakkal. Kérdés, hogy milyen változásokat hoz a gazdasági visszaesés a rendszer átalakulásában és az átalakulás dinamikájában.

7. ábra

A transzformációs dinamika jellegzetes típusai a gazdasági növekedés körülményei között

Megjegyzés: a fekete szín a versenyszférát, a szürke a pártállami hálót jelzi.

A transzformációs dinamika típusainak feltételezett átrendeződése és következményei gazdasági visszaeséskor

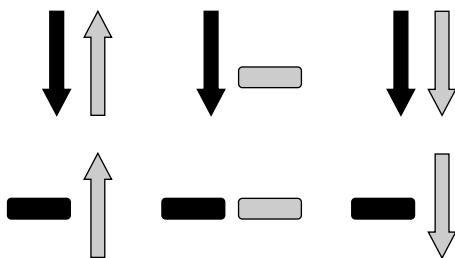
Miközben – ahogy hangsúlyoztuk – a transzformációs dinamika típusai és a gazdasági fejlettségi mutatók között nem mutatható ki korreláció, egészen erős és szoros kapcsolat tárul fel a transzformációs dinamika bizonyos típusai, valamint a bizonyos gazdasági, kiváltképpen a globális növekedésre vagy recesszióra érzékenyebb mutatók *dinamikája* között. Ilyen a GDP-nek, a foglalkoztatotti létszámnak és a fogyasztási cikkek kiskereskedelmi forgalmának a változása. Részben e kapcsolat miatt számítunk arra, hogy a globális recesszió, amely a korábbi növekedési ütemhez képest a makrogazdasági mutatók visszaeséséhez vezet, a *domináns transzformációs dinamikában is változást* okoz. A transzformációs dinamika eddig jelentéktelen gyakoriságú típusai kerülhetnek majd előtérbe. Ennek oka, hogy a világgazdasági válság hatására az ország makrogazdasági növekedése visszaesik, ezen belül jelentősen csökken az exportorientált ágazatok termelése és felhasználása, amelyek 80 százaléka a versenyszférában működik. E dinamikatípusok előtérbe kerülését az is elősegíti, hogy a nagy jelentőségű állami gazdaságélénkítő programok zöme a pártállami

hálóhoz tartozó gazdasági egységek számára kedvező.¹⁵ Hatására a versenyszféra dinamikája csökken, a *gazdasági átalakulás folyamata lelassul*.

Ezt a lassulást jelzi a 8. ábra, amely szerint a versenyszféra kibocsátásának csökkenése, illetve stagnálása mellett a pártállami háló kibocsátása egyaránt nőhet, stagnálhat vagy csökkenhet. Természetesen az ábrán jelzett országos szinten jellemző dinamikatípusok a prefektúrák szintjén térben eltérően érvényesülnek, s így eltérően is hatnak a helyi gazdasági szférák átalakulására. Ahol ezek a dinamikatípusok válnak uralkodóvá, ott megnő az alkalmazkodási kényszer. Feltételezzük, hogy a makrogazdasági lassulás közepette az új dinamika okozta alkalmazkodási kényszer nemcsak a gazdasági alszféra-ra hat, hanem a társadalmi, kormányzati és politikai alrendszerre is.

8. ábra

A transzformációs dinamika jellegzetes típusai a gazdasági lassulás vagy visszaesés körülményei között

Megjegyzés: a fekete szín a versenyszférát, a szürke a pártállami hálót jelzi.

A cikk további elemzése előrejelzés. Ez természetesen nem lehet olyan részletekbe menő, mint a tanulmány első része, amely közvetlen tényeken, koherens országos és prefektúraszintű statisztikán alapult. A második rész olyan elméleti, statisztikai és tapasztalati tényekre támaszkodik, amelyek csak áttételesen utalhatnak a gazdasági lassulás vagy visszaesés következményeire.

Az előrejelzés elméleti háttere az *interaktív pártállami modell* elgondolásain nyugszik: e szerint a gazdasági körülmények rosszabbodása erőteljesebb alkalmazkodási törekvéseket vált ki a pártállami háló szereplői részéről. A modell alapján a pártállami hálón belüli cselekvések intenzitása akkor nő, amikor a kivonható és elosztható források köre szűkül. A forráshiány következtében lazul a háló összetartó ereje, s ez nehezíti a háló újratermelődését is. Erőteljesebb alkalmazkodási törekvések akkor alakulnak ki, amikor a hálón kívülről ható gazdasági nyomás és a hálón belül a csökkenő források hatására erősödő reprodukciós nyomás egybeesik. A modell alapján ez az egyidejűség képezi a politikai átalakulás gazdasági előfeltételeit. Az átalakulás ezzel összefüggő szerkezeti előfeltételei is adottak: a párt, az állam és a gazdasági döntéshozók közötti szövevényes függőségi és érdekérvényesítési viszony következtében minden gazdasági döntés, illetve folyamat közvetlenül hat a politikai szféra stabilitására, ahogy minden politikai döntés közvetlenül érinti a gazdasági szférát. A gazdasági és szerkezeti kényszerek eme egybeesése előzte meg, illetve kísérte a pártállamok politikai átalakulását 1989-ben és az 1990-es évek elején Kelet-Európában. E kényszerek egybeesését esettanulmányok is alátámasztják: erre utalnak a magyar és a román pártállami rendszerek átalakulásának körülményei, és az átalakulás eltérései (Csanádi [2006]).

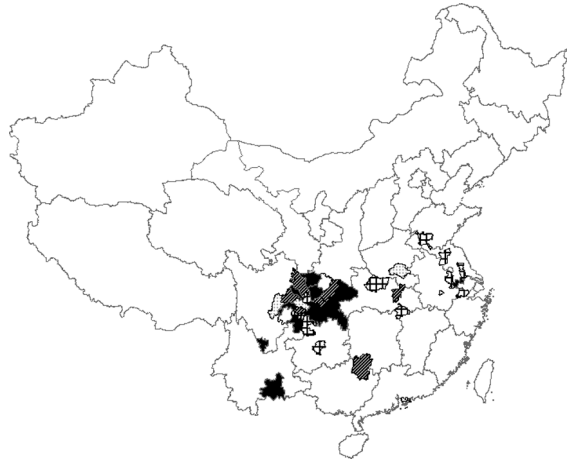
¹⁵ Ezt az is tükrözi, hogy a tervezett kiadások 38 százalékát infrastruktúraépítésre szánják (Economic Observer On-line eo.com.cn China's Stimulus Package: A Breakdown of Spending. 2009.03.07).

9. ábra

A háló relatív és abszolút visszahúzódása azokban a prefektúrákban, ahol félig szabad választásokat tartottak járási, illetve megyei szinten (abszolút értékben, a bruttó kibocsátási érték alapján; $N = 34$)

a) 1999–2002 (1998-ban 300 félig szabad választás)

	<i>P</i>	<i>H</i>	<i>N</i>
□	nincs adat		2
■	növekedés	növekedés	9
▨	növekedés	stagnálás	7
▩	növekedés	csökkenés	13
▧	csökkenés	csökkenés	3

b) 2002–2004 (2002-ben 2000 félig szabad választás)

	<i>P</i>	<i>H</i>	<i>N</i>
□	nincs adat		1
■	növekedés	növekedés	5
▨	növekedés	stagnálás	3
▩	növekedés	csökkenés	3
■	csökkenés	növekedés	19
▧	csökkenés	stagnálás	1
▩	csökkenés	csökkenés	2

Forrás: az adatok a University of Michigan China Data Center adatbázisából, valamint Lai [2008] kutatásaiból származnak.

A kínai pártállami szerkezet sajátossága, hogy a hálón belül elosztható források erősen függenek a hálón kívüli (hazai és nemzetközi) versenyszféra dinamikájától. Ugyanakkor e szférában alakult ki leginkább a válság hatásaiként megjelenő külső nyomás: a működőtőke-beáramlás csökkenése, az exportlehetőségek beszűkülése, az exportból származó bevételek visszaesése. A külső nyomás következményeként alakulnak ki a belső reprodukciós nehézségek: a termelés csökkenése, a tömeges vállalatbezárások, a főként migráns tömegeket érintő elbocsátások, valamint az ezt követő tömegelégedetlenség stb.

Az egyidejűség politikai következményeire Kínán belül is adódott már közvetett gyakorlati példa. Elég, ha az 1995 és 2002 között lezajlott járási és megyei félig szabad választásokat megelőző gazdasági körülményekre gondolunk (Lai [2008]). Értelmezésünk szerint a félig szabad választások a pártállami háló visszahúzódsát jelentik az állami és politikai színtérről, hiszen az érintett pozíciókat (helyi kormányzat elnöke és helyettese, valamint párttitkár) egyébként felsőbb kinevezéssel töltötték be. Maga az eljárás pedig egy pártállami hálón kívüli eszköz (kampány, többes jelöltség, titkos szavazás) részleges alkalmazását jelenti.

A 9. ábra a korábbi két időszakban jelzi azon prefektúrák transzformációs dinamikáját, ahol járási és megyei szinten félig szabad választások történtek. Láthatjuk, hogy éppen ezek voltak azok a klaszteresedő térségek, ahol a gazdasági átalakulás lelassult 2002 és 2004 között. Ha a szokásostól eltérően előbb a második időszakot vesszük szemügyre, láthatjuk, hogy ezekben a prefektúrákban 2002 és 2004 között azok a dinamikatípusok voltak jellemzők, amelyek jelenleg a világ gazdasági válság hatásaként dominánssá válhatnak. E dinamikatípusok gyakorlatilag két tartományra koncentráálódtak: Szecsuanra (Sichuan) és Csiangszura (Jiangsu). Ha ezután vesszük szemügyre az első időszakot, és összehasonlítjuk ennek dinamikatípusait a másodikéval, szintén az országosan előre jelzett tendenciát láthatjuk: a korábban domináns dinamikatípusok – a pártállami háló abszolút és relatív visszahúzódsa – helyett a versenyszféra abszolút visszahúzódsa válik döntővé a második időszakban. Ha ehhez hozzávesszük azt is, hogy a két időszakban mekkora volt a félig szabad választások gyakorisága, kiderül, hogy az első időszakban az esetszám 300 volt, míg a második időszakban, amikor a gazdasági visszaesés a prefektúrákban bekövetkezett, 2000 fölé emelkedett.¹⁶

A félig szabad választások esete azt a benyomást kelti, hogy a pártállami háló már rövid távon is érzékenyen reagál a versenyszféra abszolút visszahúzódsára, mégpedig a politikai alrendszerből való visszahúzódsával.¹⁷ A kérdés az, hogy vannak-e előjelei a következő időszakra jóslott dinamikaváltásnak. Vajon országon belül milyen területek lehetnek ezeknek leginkább kitéve?

Az előfeltételek kialakulásának és a növekvő adaptációs nyomásnak a kezdeti jelei

A Világbank negyedéves jelentése szerint Kína gazdasága jelentősen lelassult 2008 első 10 hónapjában. A hozzáadott érték növekedése az iparban még radikálisabban lassult: októberben 8,2 százalék volt évenkénti összehasonlításban. 2001 óta ez volt az első eset, hogy a növekedés tíz százalék alá süllyedt.¹⁸ A januári hivatalos beszámoló szerint Kína gazdasági növekedése 6,8 százalékra esett vissza a decemberrel záruló negyedévben az egy évvel korábbihoz képest. Néhány elemző a 2009-re szóló előrejelzését 5 százalékra becsülte.¹⁹ A Világbank tavaly decemberben azt jelezte előre, hogy a magánszektor beruházásait valószínűleg megnehezítik a kedvezőtlen külső kilátások és az ingatlanpiac foly-

¹⁶ Sajnálatos módon nincs adatunk a transzformációs dinamika típusáról 1995-re vonatkozóan, amikor 10 járásban volt félig szabad választás.

¹⁷ Ugyanakkor ez sem volt általánosítható szabály. Ilyen járási szintű választások más, eltérő dinamikatípussal rendelkező prefektúrákban is történtek, továbbá e két tartományon kívül és belül egyaránt voltak olyan prefektúrák, amelyek ugyanilyen dinamikatípust mutattak, mégsem került sor félszabad választásokra. Ráadásul nem tudjuk, hogy a prefektúrákat jellemző dinamika, illetve a két szinttel ez alatt bekövetkező félig szabad választások okai miért tűnnek egymással kapcsolatban lévőnek. Azt sem tudjuk, hogy a félig szabad választások térbeli koncentrációja miért volt ilyen nagyfokú. Mindezek okait csak terepmunka tárhatja fel.

¹⁸ China Quarterly Update, 2008. december, <http://go.worldbank.org/4Z57X7K3M0>.

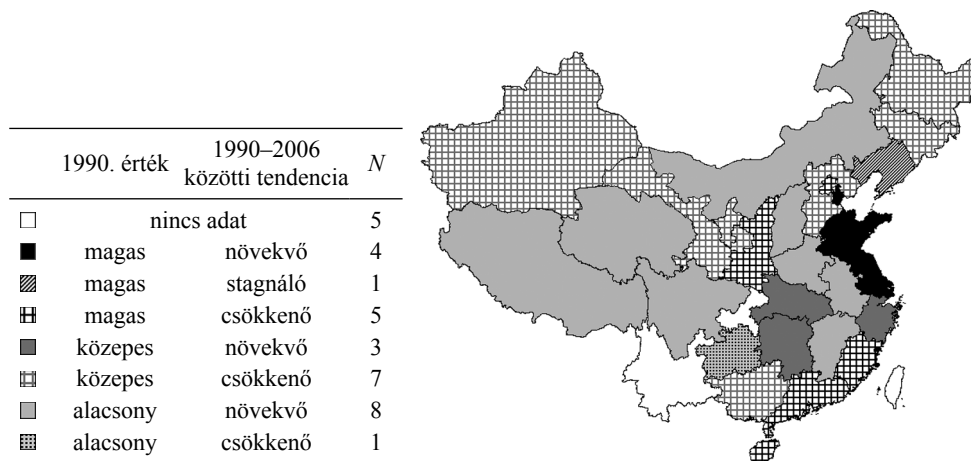
¹⁹ Chang [2009] hivatkozik Chen Xiwenre, aki a Central Rural Work Leading Group, igazgatója, amely a központi kormány egyik tanácsadó testülete (<http://www.chron.com/disp/story.mpl/ap/world/6242084.html>).

tatódo gyengesége. Megítélésük szerint a magánfogyasztás növekedése is gyengül 2009-ben. Azt jósolják, hogy a következő három évben a közepes méretű befektetett vagyonnal rendelkező exportőrök 95 százaléka csődbe mehet. Kínában az ilyen méretű vállalkozások adják a városi munkahelyek háromnegyedét, a GDP 60 százalékát, ők foglalkoztatják a migránsok és a munkaerőpiacra újonnan belépők millióit (*Liu–Wong* [2008]). A Világbank tanulmánya szerint 2009-ben – beleértve azokat a 2008-ban végzeteket is, akik még nem találtak munkát – több mint 7 millió egyetemet és főiskolát végzett fiatal fog állást keresni (*Buckley* [2009]).

A növekedés nemzeti szintű gazdasági mutatói elfedik a területek közötti eltéréseket is. A 10. ábra tartományi szinten mutatja a külföldi tőkebeáramlás irányát. Látható, hogy a külföldi tőke leginkább a part menti tartományokba áramlik. Feltételezzük, hogy ezek azok a tartományok, amelyek a leginkább ki vannak téve a visszaesésnek a globális válság következtében. Nem lehet azonban megjósolni a működőtőke-befektetések csökkenésének eltérő következményeit, hiszen nem tudjuk felmérni az adott tartományban játszott szerepük fontosságát.

10. ábra

A működőtőke-befektetések értéke és változási dinamikája a tartományokban, 1990–2006 ($N = 34$)

Forrás: az adatok a University of Michigan China Data Center adatbázisából származnak.

A nemzetközi válság Kína exportérzékenysége miatt is tartósan jelentős külső nyomást gyakorol a gazdaságra (*Martín* [2008]), hiszen a GDP körülbelül 40 százalékát az export adja. A szakemberek az exportnövekedés drasztikus visszaesésével számolnak. Előrejelzéseik szerint a globális recesszió következtében az export várhatóan 19 százalékkal esik vissza 2009 első negyedében.²⁰

A kivitel visszaesésének mértéke ágazonként jelentős eltéréseket mutat. 2008-ban csak a játékiparban – amely a világ játékeinak 70 százalékát termeli – a 3631 vállalat fele jutott csődbe (*Demick* [2008]). Olyan iparágak, mint a háztartási eszközök gyártása és az acélszektor a megrendelések visszaesését tapasztalják, és sok acélgyártó függeszti fel vagy fogja vissza a termelést, ami mérsékli az olaj és a gáz iránti keresletet (*AFP* [2008]). A recesszió hatására Kína olajkereslete erőteljesen visszaesik, és a felhasználó ágazatok termékkészletei felduzzadnak. 2008-ban a hullámvölgy már érezhető volt az építőiparban

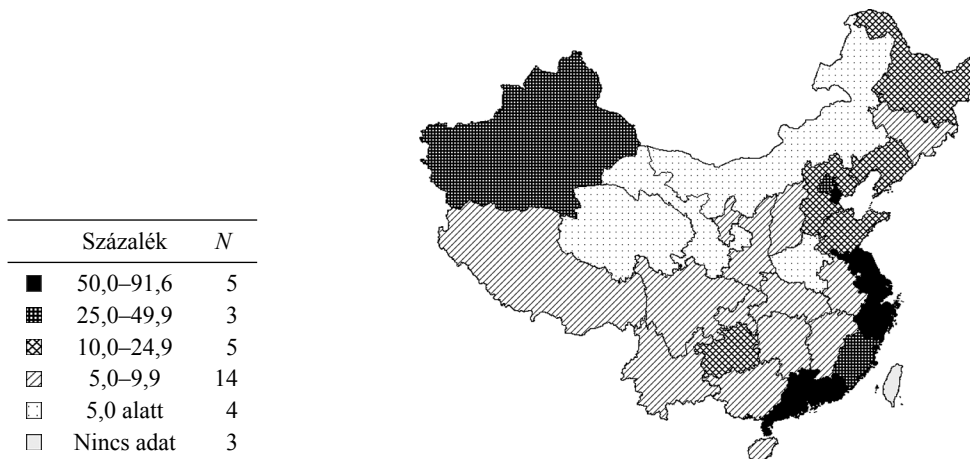
²⁰ A nemzeti statisztikai hivatal egyik munkatársára hivatkoznak (*China's Exports ...* [2009]).

is, amely a kínai gazdasági növekedés egyik legfontosabb motorja: az építőipar az állószköz-beruházások negyedét adja és 77 millió embert foglalkoztat (Martín [2008]).

A szektoronkénti eltéréseket térbeli eltérések tetézik. Az 11. ábra az export részarányát mutatja a tartományi GDP-hez viszonyítva. A GDP exporthányadának szempontjából a legsűrűlenebbek Kuangtong (Guangdong) – 91,53 százalék; Shanghaj (Shanghai) – 91,24 százalék; Csiangszu (Jiangsu) – 60,55 százalék. Ezek azok a tartományok, amelyek a legvonzóbbak voltak a külföldi tőke számára (10. ábra), itt a legnagyobb a piaci szféra kibocsátáson belüli aránya az állami és a szövetkezeti egységek termeléséhez viszonyítva (Csanádi [2009]).

11. ábra

Az export értéke a GDP százalékában, 2007 (N = 34)

Forrás: az adatok a University of Michigan China Data Center adatbázisából, valamint a pekingi kereskedelmi minisztérium 2007. évi havi értesítőiből származnak.

A gazdasági lassulás nyilvánvalóan erőteljesen hat a foglalkoztatottságra is. A hivatalos adatok szerint a munkanélküliség máris emelkedik. Ezek a statisztikák azonban nem fedik le az ország 130 milliósra becsült migráns népességét, hiszen ennek jelentős részét nem regisztrált dolgozók képezik a városi körzetekben. A valós munkanélküliségi rátát – beleértve tehát a migráns munkanélkülieket is – 12 százalékra taksálják a hivatalos 4 százalékkal szemben, és ez 2009-ben várhatóan 14 százalékra romlik, ami jelentős belső nyomást gyakorolhat a rendszer újratemelésére (Martín [2008]).

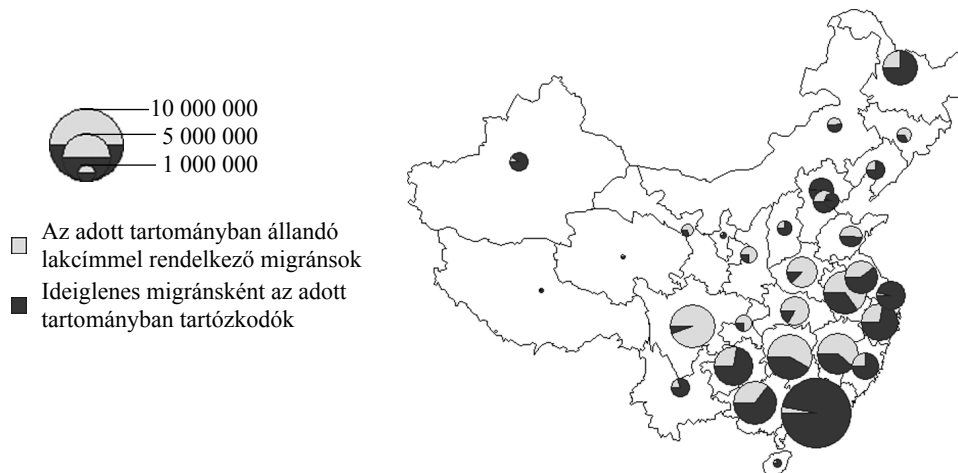
A politikai sebezhetőség térbeli különbségei tovább nőnek, ha a migránsok tartományok közötti áramlását vesszük figyelembe, ahogy azt a 12. ábra ábrázolja. A migráció céltartományainak térbeli megoszlása hasonló súlypontokat jelez, mint az egy főre jutó GDP, az export/GDP arányának és a külföldi tőkebefektetéseknek az eloszlása. A térkép nem mutatja a tartományokon belüli migrációt, ami az összes migrációnak több mint a fele. Mutatja viszont azon migránsok számát és egymáshoz mért arányát, akik az adott tartományból vándoroltak el, illetve az adott tartományba vándoroltak be. A térkép érzékelhetővé teszi azt a kettős feszültséget, amelyek az elbocsátások nyomán azokon a területeken keletkezhetnek, ahonnan a munkás elvándorolt, és azokon is, ahol munkanélkülivé vált.²¹

Egy kormányzati felmérés kimutatta, hogy Kína 130 millióra becsült migráns népességének fele utazott haza a holdújévkor 2009-ben, és azok nyolcvan százaléka tért vissza

²¹ A gyárbezárások nyomán kialakult demonstrációkról lásd *Crisis Hits ...* [2008].

12. ábra

Az ideiglenes migráns munkások száma, akik az adott tartományból vándoroltak el, illetve az adott tartományba vándoroltak

Forrás: Taubman [2003] adatai alapján.

az ünnepek után (Chang [2009]). A szakértők a munkanélkülivé vált migránsok számát 2009-re 20-25 millióra becsülik (Huang [2009]). A Kínai Társadalomtudományi Akadémia legutóbbi jelentése szerint 2008 második felében közel 33 millió városi lakos (migráns és helybéli) veszítette el munkáját (Lam [2009]).

A munkanélküliség nyomása egyes szakértők szerint ennél nagyobb lesz, ha a gazdasági növekedés tovább lassul. A jelenlegi foglalkoztatási szint csupán 8 százalék körüli GDP-növekedés mellett lenne fenntartható. A munkaképes korúak számának várható növekedése és a GDP növekedése foglalkoztatás alakulására gyakorolt hatásának 2001–2007 közötti évekre számított rugalmassága alapján Lu–Gao [2009] arra az eredményre jutott, hogy a GDP ütemének 6 százalékra való mérséklődése a munkanélküliek számának megduplázódását eredményezné.

A 13. ábra azt érzékelteti, hogy a munkanélküliség egyenlőtlen térbeli eloszlása még hangsúlyosabbá válik, ha prefektúrák szintjén nézzük meg a gazdasági növekedés eltéréseit. A térképen láthatjuk, hogy mennyire koncentráltan jelentkezhetnek a hatások. Azt feltételezzük, hogy a lehetséges feszültségek a dinamikusabban fejlődő prefektúráknál jelentkeznek leginkább. Feltételezhetjük, hogy az urbanizáció és az iparosodottság szintje és az export aránya ezekben a prefektúrákban magasabb, hasonlóképpen a migránsok és az elbocsátottak számához és arányához. Az ebből adódó koncentrált nyomást fokozhatja, hogy ezeket a prefektúrákat olyanok veszik körül, amelyekben az átlaghoz képest alacsony és az országos átlagtól egyre jobban elmaradó egy főre jutó GDP-t jeleznek. Így ugyanis kicsi annak az esélye, hogy az elbocsátott munkások a szomszédos prefektúrákban munkát találjanak, tehát az elbocsátással járó feszültségek oldódnak. (A koncentrálttság veszélyéről lásd Buckley [2009].)

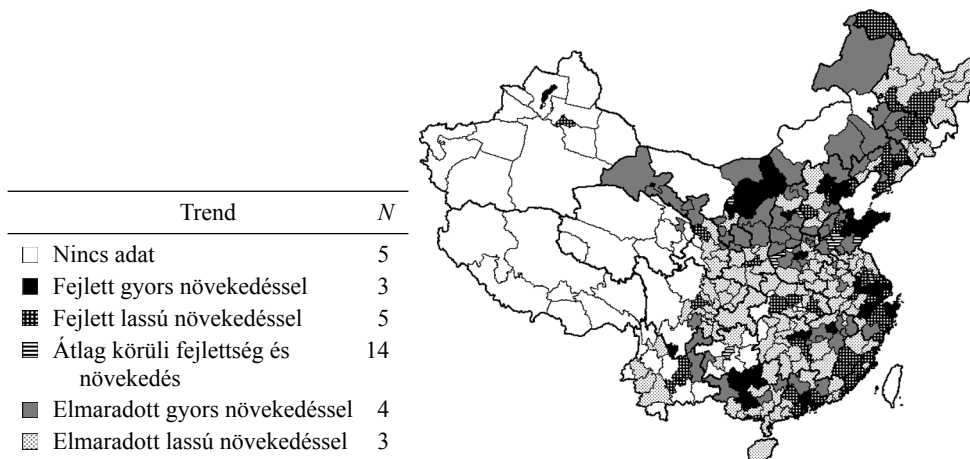
Egyes szakértők a gazdasági lassulás miatt növekvő feszültségeket és egyre gyakoribbá váló, nagyobb létszámú és radikálisabb tömegtiltakozásokat jeleznek a következő évtizedekre.²² A feszültségek a pártállami hálóra adaptációs nyomást gyakorolnak, ennek már

²² Yu Jianrong a Rural Development Institute's Social Issues Research Center at the Chinese Academy of Social Sciences igazgatóját idézi Khoo [2008].

13. ábra

A gazdasági fejlettség szintjei és trendjei, valamint ezek térbeli eltérései, 2000–2005
(az egy főre jutó GDP értéke és annak változásai alapján; $N = 34$)

Forrás: az adatok a University of Michigan China Data Center adatbázisából származnak.

néhány jele érzékelhető. Legfontosabbak ezek közül azok a nagy ívű gazdaságélénkítő programok, amelyek zömében az infrastrukturális beruházások felgyorsításával és bővítésével a középső és a nyugati területeken növelik a munkaerő-keresletet.²³ A kérdés az, hogy milyen mértékben képesek ezek az egyébként hosszú távon ható programok a rövid távon kialakuló feszültségek kezelésére. A hosszabb távon ható gazdaságélénkítő programok mellett rövid távú intézkedések is kibontakoznak a már meglévő feszültségek kezelésére. Különböző szintű kormányzati szervek tartalékalapokat hoztak létre, hogy segíthessék a ki nem fizetett alkalmazottakat, akiknek legtöbbször migráns munkás. Tervek vannak arra is, hogy a cégek már induláskor kötelező tartalékalapot képezzenek. Kína országos rendőrfőnöke felszólította a rendőrtiszteket, hogy javítsák kapcsolataikat a lakossággal, és tartózkodjanak az erőszak alkalmazásától a viták elrendezése során (*Global Crisis Hits ...* [2008]). Ugyanakkor hangsúlyozzák, fontos, hogy még időben avatkozzanak be, mielőtt a kisebb tiltakozások tömegzavargássá eszkalálódnának és tovaterjednének (*Martin* [2008]). Ezt a stratégiát hangsúlyozta Hu Csin-tao is a katonai főparancsnokságon tett látogatása alkalmával: „átfogóan emeljék a hadsereg képességét arra, hogy a (nemzeti és társadalmi) biztonságot érő fenyegetések különböző típusait kezelni tudják ..., és erősítsék azon képességüket, hogy nem hadi jellegű katonai missziókban vehessenek részt” (*Lam* [2009]).²⁴ A kormányzat már korábban is támogatta, hogy a migránsok a hivatalos szakszervezet tagjai legyenek, ezáltal a regisztrálatlan tömeget intézményes keretek közé tereljék. Ez a megkezdett folyamat az utóbbi hónapokban felgyorsult. A kínai össz-szakszervezeti kongresszus bejelentette, hogy taglétszáma elérte a 209 milliót, ami 16 milliós létszámnövekedés 2008 januárja és szeptembere között. A teljes tagságból 67 millió a migráns munkás. Ugyanakkor növekszik az igény, hogy a szakszervezet erőteljesebben lépjen fel a munkások érdekében. Ettől függetlenül szórványos önszerveződés is tapasztalható a

²³ E programok részletes célját a következők tartalmazzák: *Ulrich* [2009a], [2009b] *China's protectionism...* [2009], *Yanping* [2009].

²⁴ A kínai politikai elitnek hatékony eszközei vannak arra, hogy a beavatkozás időben megfelelő legyen. Közvetlenül irányítja a hadsereget és a rendőrséget; jól felszerelt rohamrendőrsége 250 ezer fős; hatékony titkosrendőrsége hatalmas létszámú informátorral működik (*Pei* [2009]).

volt katonák,²⁵ valamint az értelmiség körében is.²⁶ Kérdés, hogy a radikális beavatkozások mellett kialakuló intézményi válaszok mennyiben és hol jelentenek visszavonulást a gazdasági és politikai alszférából, illetve a hálón kívüli szférát növelő szörványos önszerveződések milyen reakciókat váltanak ki.

Összegzés

Ez a tanulmány a világ pénzügyi és gazdasági válságának hatását elemzi a kínai pártállami rendszer átalakulására. A tanulmány az interaktív pártállami modellre építve vezet be a rendszerátalakulás fogalmát mint a pártállami háló visszahúzódásának és a hálón kívüli új rendszer kialakulásának folyamatát. A modell értelmében az egyes alszférák átalakulásának sorrendje eltérhet. Így az átalakulás a gazdasági vagy a politikai szférában is a másikat megelőzően játszódhat le, de akár egyszerre is végbemehet a két szférában – a pártállami hálózatban meglévő hatalomelosztás jellegzetességeitől függően. Ezt a megközelítést alkalmazva alakítottunk ki egy elemző eszközt: a transzformációs dinamikát. Ez az eszköz lehetővé teszi, hogy a hálóéhoz viszonyítva mérjük a kibontakozó versenyszféra változásának irányát és a változás sebességét, valamint ennek sokféle változatát. Elemeztük a különböző típusú transzformációs dinamikák térbeli, illetve időbeli eltéréseit. Részleteztük a transzformációs dinamika domináns típusait a vizsgált időszakban. Bemutattuk az összefüggést a gazdasági mutatók dinamikája és a különböző típusú transzformációs dinamikák között. Erre alapozva levontunk néhány következtetést a transzformációs dinamika lehetséges változásával kapcsolatban. Hipotézisünk szerint amíg a globális növekedés táplálta a belföldi gazdaság növekedését, és közvetve hozzájárult a gazdasági átalakulás felgyorsulásához, addig az általános recesszió közvetlenül lassítja a belföldi gazdasági növekedést és átalakulást, s ez közvetve hozzájárulhat a politikai átalakulás előfeltételeinek kialakulásához.

Az eltérő hatások különböző nagyságú feszültségekhez vezethetnek térben és időben. A feszültségek eltérő halmozódása eltérő alkalmazkodási kényszert és eltérő azonnali, illetve hosszabb távú intézményes megoldásokat válthat ki. Közvetve befolyásolja az állam és a párt szerepét, az eddigi gazdasági átalakulási folyamat irányát és sebességét, és hatással lehet a politikai alszféra működésére is.

E hatások következménye azonban bizonytalan. A pártállam szerkezetét, működését és átalakulását leíró modell tézise szerint alkalmazkodási kényszer kizárólag gazdasági krízishelyzetben alakul ki a pártállamok működése során (*Csanádi* [2006]). Ezt a tézist azonban az empirikus kutatások mindeddig csak olyan gazdasági krízishelyzetre igazolták, amikor a pártállami hálón kívül csak csökevényes piac létezik. Ezekben az esetekben *először* politikai átalakulásra kerül sor, vagy egyszerre politikai és gazdasági átalakulás játszódik le. Nem tudjuk még azonban, hogy milyen előfeltételei vannak a gazdasági átalakulás *után* következő potenciális politikai átalakulásnak. Kína esetében a pártállami hálón kívül jelentős piaci szféra fejlődött ki, ami válságba kerülhet az export magántulajdonosi koncentrációja következtében.

Nem tudjuk, hogy milyen mértékű a gazdasággal szorosan összefonódott politikai szféra érzékenysége Kínában, és ez az érzékenység milyen távon bontakozik ki. Nem tudjuk felmérni a politikai szféra tűrőképességét, amikor a pártállami hálóba integrálódott gaz-

²⁵ Hunan tartományban nyugállományú katonák egy 100 ezer főből álló „korrupcióellenes brigádot” hoztak létre elbocsátott munkásokból, szegényparasztokból és értelmiségiekből (*Khoo* [2008]).

²⁶ 2008. december közepi petíciójában (http://en.wikipedia.org/wiki/Charter_08) 303 neves értelmiségi követelt politikai változásokat. Az aláírók száma 2009 elejére Kínán belül és kívül elérte a 8100-at (*Demick* [2008]).

dasági szférában az elosztható források nagy része a hálón kívüli, válságba került piaci szférából származik. Ezt a feszültséget fokozhatja, hogy az óriási összegű állami gazdaságélénkítő csomagok zömében a hálón belüli forráselosztás növelését szolgálják, s ezáltal lassíthatják az átalakulás folyamatát is. Nem tudjuk, hogy a destabilizáló hatások mentén kialakuló intézményesülés a gazdaság regenerálódása esetén visszafordítható-e. Azt sem tudjuk, hogy ahol a problémák felhalmozódtak, onnan térben mennyire terjednek, vagy maradnak elszigeteltek. További kérdés az is, hogy hogyan hatnak egymásra azok a feszültségek, amelyek az eddigi gyors fejlődésből származtak, valamint azok, amelyek a jelenlegi gazdasági visszaesés folytán keletkeznek. Feltételezzük, hogy ez a hatás térben szelektív lesz, s így területileg eltérő adaptációs erőfeszítésekre ösztönzi a pártállami háló szereplőit. A különféle hatásokra adott reakciók a helyi hatóságok érzékenységétől függenek, ami szorosan kapcsolódik a helyi hatalomelosztás sajátosságaihoz.

A transzformációs dinamika előrejelezhetősége időben és a különböző közigazgatási szinteken bizonytalan. A transzformációs dinamika rövid távú változásai csak ideiglenesen és helyileg áthatják alá a párt legitimitációját, amely később visszaszerezhető. A kormány gazdaságélénkítő terveinek sorozata megrövidítheti a válságidőszakot, mivel a gazdaságot élénkítő intézkedések a gazdasági és a társadalmi szféra legérzékenyebb pontjaira vonatkoznak. Nem lehet azonban tudni, hogy a háló milyen érzékenyen reagál akár a rövid távú visszafogásokra és a rákövetkező társadalmi feszültségekre. Mindazonáltal ez az elmozdulás visszafordítható. Másrészt a transzformációs dinamikának ez a típusa hosszan fennmaradhat a globális krízis közvetett hatásaként. Minél hosszabban érvényesül az adott dinamika tendenciája, annál valószínűbb, hogy helyi vagy országos szinten további lépésekhez vezet, utat nyitva a visszahúzóds és a kibontakozás folyamatainak. Ugyanakkor a kínai statisztikai hivatal első negyedévre vonatkozó legfrissebb hivatalos adatai a kínai gazdaság számos pontján kimozdulást jeleznek a mélypontról. A szakértők óvatosságra intenek e tendencia tartósságát illetően.

Hivatkozások

- AFP [2008]: China's oil demand falls sharply amid global crisis: top producer. november 16. <http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5i4rqcwkT0acYI17GFWNVUYjDo3Rw>.
- ANGRESANO, J. [2005]: China's development strategy: A game of chess that countered orthodox development advice. *The Journal of Socio-Economics*, Vol. 34. 471–498. o.
- ANGRESANO, J. [2008]: The state of China's economy 2009. *The Real-World Economics Review*, 48. <http://www.paecon.net/PAERreview/issue48/Angresano48.pdf>.
- BUCKLEY, C. [2009]: China seen facing wave of unrest in 2009. Xinhua News Agency, január 6. <http://ca.reuters.com/article/topNews/idCATRE5050F520090106?pageNumber=2&virtualBrandChannel>.
- CAI, Y. [2007]: *Power Structure and Regime Resilience. Contentious Politics in China*. Cambridge University Press, Cambridge.
- CAI, Y. [2008]: Conflicts and Modes of Action in China. *The China Journal*, 59. 89–109. o.
- CHANG, A. [2009]: China: Up to 26 million migrants now jobless. *The Associated Press*, február 2.
- CHINA STATISTICAL YEARBOOK [2008]: *China Statistical Yearbook*. National Bureau of Statistics of P.R. China, China Statistics Press, Hongkong.
- CHINA'S EXPORTS... [2009]: China's Exports Probably Declined Most in a Decade in December. január 9. http://news.stonebtb.com/Global_Trade/15641-China-s-Exports-Probably-Declined-Most-in-a-Decade-in-December.shtml.
- CHINA'S PROTECTIONISM... [2009]: China's protectionism paranoia is justified. *China Confidential*, március 5. <http://www.ftchinaconfidential.com/GlobalImpact/Competitiveness/Features/ForbiddenCity/article/20090305/d7654fca-0839-11de-8b31-00144f2af8e8/Chinas-protectionism-paranoia-is-justified>.

- CRISIS HITS ... [2008]: Crisis Hits Chinese Workers. Radio Free Asia, november 4. <http://www.rfa.org/english/news/china/migrants-11042008054042.html>.
- CSANÁDI MÁRIA [2006]: Self-consuming Evolutions. A Model on the structure, Self-reproduction and Self-consumption of Party-state Systems Tested in Romania, Hungary and China. Academic Press, Budapest.
- CSANÁDI MÁRIA [2009]: Spatial Disparities of system transformation in China. Kézirat.
- DEMICK, B. [2008]: In China, anger rises as economy falls. Los Angeles Times, december 12.
- DEMURGER, S.–LI, S.–FOURNIER, M. WEI, Z. [2006]: Economic liberalization with rising segmentation on China's urban labor market. Asian Economic Papers, MIT Press, Vol. 5. No. 3. 58–101. o.
- GLOBAL CRISIS HITS ... [2008]: Global Crisis Hits Chinese Migrant Workers' China Confidential. RFA reports, november 5., <http://chinaconfidential.blogspot.com/2008/11/global-crisis-hits-chinese-migrant.html>.
- GYURIS FERENC [2008]: Regionális egyenlőtlenségek Kínában. Kézirat, diplomamunka, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Regionális Tudományi Tanszék, Budapest, 108 o.
- HUANG, Y. [2009]: The PRC Macroeconomic Performance Amid Global Financial Crisis. Labor Market in the PRC and its Adjustment to Global Financial Crisis című konferenciára készült tanulmány. Asian Development Bank Institute, Tokió, június 18–19.
- KHAN, A. R. [2004]: Growth, inequality and poverty in China: A Comparative Study of the Experience in the Periods Before and After the Asian Crisis. International Labor Office (ILO), Issues in Employment and Poverty Discussion Paper, 15.
- KHOO, H. [2008] Rural reform and revolt in China. Socialist Appeal, október 21. <http://www.socialist.net/rural-reform-and-revolt-in-china.htm>.
- LAI, H. [2008]: The Causes and Effects of the Development of Semi-Competitive Elections at the Township Level in China since the 1990s Phd Thesis, Central European University
- LAM, W. [2009]: Hu Jintao's Great Leap Backward. Far Eastern Economic Review, január 9. <http://www.feer.com/essays/2009/january/hu-jintaos-great-leap-backward>.
- LIU, J.–WONG, S. [2008]: China Boomtown Withers as Buyers Push Worker Rights, december, <http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=20601109&sid=aPWSbqzzJIG4&refer=home>
- LU, M.–GAO, H. [2009]: When Globalisation meets Urbanisation, Labour Market Reform, income Inequality and Economic Growth in China. Labor Market in the PRC and its Adjustment to Global Financial Crisis című konferenciára készült tanulmány. Asian Development Bank Institute, Tokió, június 18–19.
- MARTIN, J. [2008]: Negative economic indicators pile up as China is hit by global capitalist crisis. Defense of Marxism, december 12. <http://www.marxist.com/china-hit-by-global-capitalist-crisis.htm>.
- PEI, M. [2009]: Will the Chinese communist party survive the crisis? How belt-shrinking may threaten one-party rule. Foreign Affairs, március 12. <http://www.foreignaffairs.com/articles/64862/minxin-pei/will-the-chinese-communist-party-survive-the-crisis>.
- SICULAR, T.–YUE, X.–GUSTAFSSON, B.–LI, S. [2007]: The Urban-Rural Income Gap and Inequality in China. Review of Income and Wealth, Vol. 53. No. 1. 93–126. o.
- TAUBMAN, W [2003]: Binnenwanderung in der Volksrepublik China Gerographische Rundschau. Vol. 55. No. 6. 46–53. o.
- ULRICH, J. [2009a]: China's Confidence Building Campaign. China Confidential J.P. Morgan's Hands-on China Alert Serie, február 16., <http://www.ftchinaconfidential.com/Macroeconomy/Consumption/Household/Research/Free/WebOnly/article/20090305/3a67d66a-08f8-11de-ba4c-00144f2af8e8/cmsassets/Assets/Pdf/Research/Hands%20on%20China%20China%27s%20Confidence-Building%20Campaign.pdf>.
- ULRICH, J. [2009b]: China's NPC's – Parliament Meets Amid Global Crisis. J.P. Morgan's Hands-on China Alert Series, március 5. <http://www.ftchinaconfidential.com/Politics/BigMeetings/Research/Free/WebOnly/article/20090312/0005977e-0ee7-11de-8454-00144f2af8e8/cmsassets/Assets/Pdf/Research/Ulrich%20-%20NPC%20brief%20-%20Mar%205.pdf>
- YANPING, L. [2009]: China Eases Overseas Investment Rules for Companies. március 16. <http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=20601080&sid=a8.nKDumBnVI&refer=asia>
- ZHANG, X. [2005]: Fiscal Decentralization and Political Centralization in China. Implications for Regional Inequality. DSGD Discussion Papers, No. 21.

Függelék

Forrás: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Kína>